

Archieven: 'lieux de mémoire'?

Gustaaf Janssens

Afdelingshoofd bij het Algemeen Rijksarchief (Archief van het Koninklijk Paleis) – Hoogleraar Archivistiek aan de K.U. Leuven en aan de interuniversitaire ManaMa 'Archivistiek: erfgoedbeheer en hedendaags documentbeheer'.
cap@kppr.be; gustaaaf.janssens@arts.kuleuven.be

Archiefbescheiden leveren niet alleen de basis voor oorspronkelijk historisch onderzoek, zij staven en garanderen ook de rechten en de plichten van de overheid en van de burger¹. De maatschappelijke functie van archief heeft zowel met het heden als met de toekomst te maken². Archief bepaalt niet alleen de mate waarin de overheid tegenover de burger verantwoording kan afleggen, maar het kan ook de inhoud en de oriëntering van het collectief geheugen en van de (nationale) identiteit van een gemeenschap bepalen³. Geïnspireerd door publicaties over 'plaatsen van herinnering – lieux de mémoire' en door de rol die archieven spelen in het ondersteunen en het herstellen van de collectieve herinnering van naties en gemeenschappen, wil deze bijdrage een aanzet geven tot het denken over 'archieven als plaatsen van herinnering'.

Plaatsen van herinnering

In de jaren tachtig van de 20e eeuw introduceerde de Franse historicus Pierre Nora het begrip 'lieu de mémoire'. Het resultaat van deze nieuwe visie op het omgaan met het verleden werd een indrukwekkende publicatie – drie delen in zeven volumes – die tussen 1984 en 1992 onder zijn bezielende leiding is verschenen⁴. De aandacht voor 'plaatsen van herinnering' kwam er in het voetspoor van de 'nouvelle histoire' en van de hernieuwde belangstelling voor de 'mémoire collective'⁵. Het was het resultaat van een omslag in de geschiedschrijving, waarbij historici zich niet zozeer richten op feitelijkheden uit het verleden, maar op de herinnering er aan. Zo kwamen 'de plaatsen waaraan deze herinneringen zich hadden gehecht' – *lieux de mémoire* dus – voor het voetlicht.

Nora definiëert als lieu de mémoire "elke betekenisvolle eenheid, van materiële of ideële orde, waarvan de menselijke wil of het werk van de tijd een symbolisch element van het herinneringspatrimonium van een gemeenschap heeft gemaakt". Het gaat dus om de symbolische waarde van een resultaat (materieel of immaterieel) van menselijke

activiteit, dat voor een gemeenschap grote symbolisch waarde heeft. *Lieux de mémoire* zijn 'kristallisatiepunten' van het collectieve geheugen, 'pleisterplaatsen' van het geheugen van en voor een gemeenschap⁶. Het begrip *lieux de mémoire* sloeg aan en was *mutatis mutandis* ook buiten Frankrijk toepasbaar⁷. Zo verschenen de Italiaanse *Luoghi della memoria* en de *Deutsche Erinnerungsorte*⁸. Daarna kwamen de Nederlandse 'plaatsen van herinnering'⁹ en het Belgische 'parcours van herinnering'¹⁰. De redacteurs van deze bundels nodigden de lezer uit om kennis te maken met al dan niet geografisch aanwijsbare plaatsen die voor de leden van een gemeenschap veelzeggend zijn.

Nadat Nora het in zijn *Lieux de mémoires* over 'les France' (meervoud voor Frankrijk) had gehad, en daarmee uitdrukkelijk afstand nam van het unieke en unitaire Franse geheugen dat voor alle Franse burgers zou gelden, werd duidelijk dat de *lieux de mémoire* niet alleen niet-strict geografische entiteiten konden zijn, maar dat er ook *lieux de mémoires* bestaan die passen in het collectieve geheugen van grens-

overschrijdende gemeenschappen. *Het geheugen van de Lage Landen*, een publicatie die in 2009 door de Vlaams-Nederlandse culturele instelling Ons Erfdeel werd uitgegeven, is daar een mooi voorbeeld van. Het boek presenteert niet zozeer geografisch aanwijsbare plaatsen, dan wel symbolische of mentale 'plaatsen van herinnering'. De lezer wordt uitgenodigd "om te verwijlen bij wat verenigt, bij wat verdeelt en bij wat inspireert". *Het Geheugen van de Lage Landen* betreft niet één nationale staat en betreft evenmin één nationale herinnering. Het gaat evenmin om herinnering aan één Vlaams-Nederlandse 'natie'. Die heeft immers nooit bestaan. Het resultaat is een rijk palet van "beelden en herinneringen van de contacten tussen Noord en Zuid, tussen de 'Noordelijke' en de 'Zuidelijke' Nederlanden, van de late middeleeuwen tot nu"¹¹.

Archief: getuige uit het verleden voor de samenleving van vandaag en van morgen

Lieux de mémoire, plaatsen waaraan de herinnering zich hecht, zijn – zoals eerder aangestipt – niet noodzakelijk 'geografische plekken'. Het zijn entiteiten, betekenisvolle resultaten van menselijk handelen met een symbolische waarde voor een gemeenschap. Zo komt ook meteen 'het archief' in beeld. Pierre Nora stelt dat "moderne herinnering op de eerste plaats een archivalische herinnering" is. Deze herinnering "steunt volledig op het tastbaar-materiële van het overgebleven spoor, op de ogenblikkelijkheid van het geregistreerde, op de zichtbaarheid van het beeld. (...) In het archief ligt de kracht van de herinnering van de gemeenschap vervat"¹².

Archief is de schriftelijke neerslag van activiteiten en draagt contextgebonden informatie in zich. Het gaat om documenten, "ongeacht hun vorm, naar hun aard bestemd om te berusten onder de persoon, groep personen of organisatie die ze heeft ontvangen of opgemaakt uit hoofde van zijn of haar activiteiten, zijn of haar taken of ter handhaving van zijn of haar rechten"¹³. Deze definitie is de basis van elk spreken over archief. Archiefbescheiden zijn bij hun ontstaan, in de eerste fase van hun levenscyclus, onmiddellijk nuttig voor de archiefvormer. Daarna neemt het nut meestal snel af. Nutteloos archief uiteindelijk toch en krachtens wet en regelgeving in goede en geordende staat bewaren, heeft belangrijke gevolgen. Archief wordt immers bewaard met het oog op (latere) raadpleging. Indien er geen raadpleging kan zijn, heeft het immers geen zin om archiefstukken te bewaren¹⁴.

Goed bewaard en goed ontsloten archief vormt de basis voor historisch onderzoek. Het adagium '*L'histoire se fait avec des documents*' wordt in dit verband nog steeds geciteerd¹⁵. Toch weet iedereen die zich vandaag met archieven en met archivaliek inlaat, dat archief niet uitsluitend grondstof voor historisch onderzoek biedt. Goed archiefbeheer is nodig voor goed bestuur en archief speelt

een essentiële rol bij het uitoefenen van de democratische rechten van de burger. Met archief legt de overheid verantwoording ('*accountability*') af over haar politiek en maatschappelijk handelen¹⁶. Archieven hebben in een rechtsstaat daarom niet alleen een bestuursondersteunende functie. Zij zijn ook nodig opdat de overheid door de burger over het gevoerde beleid ter verantwoording zou kunnen worden geroepen¹⁷. Wetten die openbaarheid van bestuur regelen, garanderen de inzage in bestuursdocumenten¹⁸. Het is dan ook algemeen aanvaard dat het recht op informatie, en dus ook het recht om archief te raadplegen, tot de democratische grondrechten van de burger behoren¹⁹. In autoritaire regimes is dit niet evident. Het volledig gebrek aan openheid en transparantie van bij voorbeeld de Russische archieven in de periode van de Sovjet-Unie is daar een sprekend voorbeeld van. De toegang tot de archieven was er erg moeilijk en de onderzoeker kreeg er vaak geen inventarissen of andere werkinstrumenten in handen: "de onwetendheid was er systematisch georganiseerd"²⁰.

Archivarissen bewaren, ordenen en ontsluiten archief. Zij zijn onmisbare actoren die omwille van hun specifieke deskundigheid het historisch onderzoek mede kunnen bepalen. Dankzij hun werk kan de historicus het verleden tot leven wekken en krijgen de leden van een gemeenschap de kans om aan de hand van archief meer te weten te komen over het hoe en waarom van de samenleving van vandaag. Het onderhouden van en in sommige gevallen het heropenen van de dialoog tussen archivarissen en historici is dan ook noodzakelijk²¹. In vele landen werden archiefdiensten daarom tot 'historische centra' of tot 'Huizen van de Geschiedenis' omgevormd²².

Archivarissen zijn '*agents of accountability*'²³. Het zijn de personen bij uitstek die uit hoofde van hun kennis en kunde moeten zorgen dat archiefstukken een antwoord kunnen blijven geven op de vragen van de archiefgebruikers aan het archief stellen. Dat de archivaris garant staat voor de integriteit en de authenticiteit van de documenten is zowel voor de historicus als voor de burger die wil weten hoe de overheid met de rechten van het individu omgaat en is omgegaan van essentieel belang²⁴. Archieven vormen dus niet alleen de grondstof voor historisch onderzoek. Zij maken ook mogelijk dat de samenleving alert blijft en dat men "zich het verleden herinnert, om het niet te herhalen"²⁵.

Archieven als lieux de mémoire

Volgens Pierre Nora ontstaan *lieux de mémoire* door een interactie van herinnering en geschiedenis. Er moet ook een intentie tot herinneren zijn. Is dit niet het geval, dan is er geen verschil tussen een *lieu de mémoire* ('een plaats van herinnering') en een *lieu d'histoire* ('een historische plek')²⁶. Ook de raadpleging van archief is altijd intentioneel²⁷. Volgens Manuel Reyes Mate is 'herinnering' niet iets gevoelsmatig, maar gaat het bij 'herinnering' om 'kennis'. De herin-

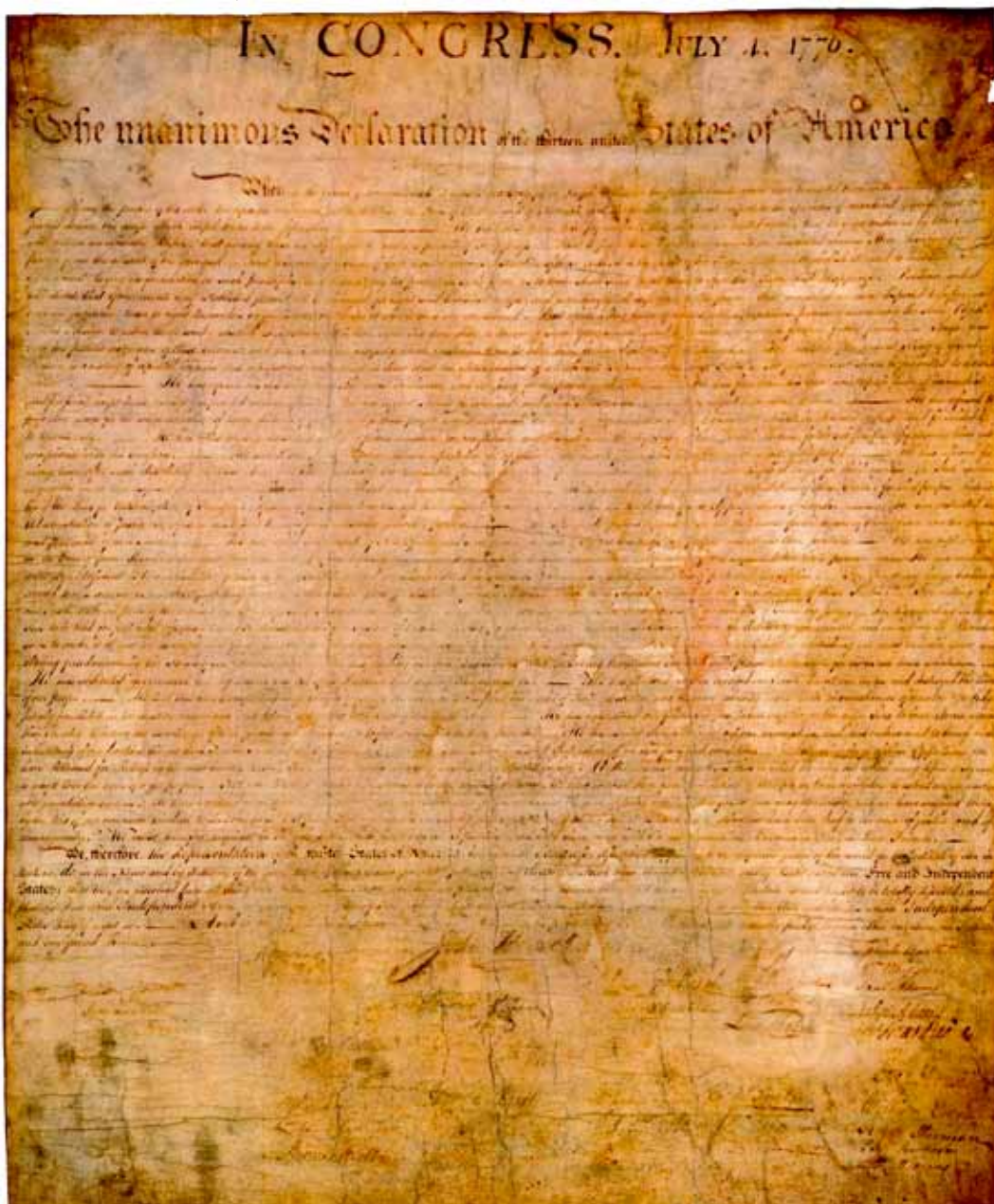
nering die de *lieux de mémoire* oproepen, is volgens hem niet iets privaat, niet iets van het individu. Het gaat om een gemeenschappelijke herinnering die tot de publieke sfeer behoort²⁸.

De Franse filosoof Jacques Derrida gebruikt in confrontatie met de dieptepsychologie van Sigmund Freud, het concept 'archief' in diverse betekenissen. Dit biedt hem de gelegenheid om over macht, over herinnering, over communicatie van kennis en over gedrevenheid, passie en pijn te handelen. De mens heeft volgens Derrida "een totaal verlangen naar herinnering". Het gaat hierbij zowel om de behoefte aan kennis van opgeslagen gegevens, als om het kennen van het kwaad wat is geschied²⁹.

De toegang tot de publieke en collectieve kennis van het verleden wordt geleverd door in archiefbewaarplaatsen bewaarde archieven. Een archiefdienst is een instelling, een fysieke plaats. Het is echter ook een 'sociale plek' die aan alle leden van de gemeenschap toebehoort. Archie-

finstellingen kunnen dan ook 'gasthoven van herinnering' genoemd worden³⁰. Archiefbewaarplaatsen zijn dus, behalve bewaarplaatsen van uniek bronnenmateriaal voor historisch onderzoek ('huizen van de geschiedenis'), ook 'huizen van herinnering' waarin het collectief geheugen levend gehouden wordt. Deze dubbele opdracht ziet men vaak veruitwendigd in de 19e en 20e eeuwse gebouwen van nationale archiefdiensten. Het zijn dikwijls markante historische panden of speciaal gebouwde 'archieftempels' waar de kostbare getuigen ('topstukken') van een 'roemrijk nationaal verleden' worden bewaard en aan het publiek worden getoond³¹. De Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring (1776) had na de Tweede Wereldoorlog voor de burgers van de Verenigde Staten een zo grote symbolische, ja zelfs sacrale, waarde gekregen, dat zij door president Harry Truman in 1952 plechtig op 'het hoofdaltaar' onder de centrale koepel van het hoofdgebouw van de National Archives in Washington werd 'bijgezet'. Zij wordt er sindsdien dagelijks door duizenden bezoekers 'vereerd'³². Hier is een 'topstuk' onmiskenbaar lieu de mémoire geworden.

De Amerikaanse Onafhankelijkheidsverklaring.

'Huizen van herinnering' geven aan archieven de ruimte om meer te zijn dan bron voor geschiedschrijving. Zij kunnen er de tastbare getuigen zijn van de visie, van de ideologie en van de gevolgen van een systeem. Deze archieven zijn echte *lieux de mémoire*, hechtpunten voor de historische herinnering (*memoria histórica*) van een gemeenschap. Dit geldt bijvoorbeeld voor archieven van koloniale besturen³³ en voor de archieven van de Spaanse en van de Romeinse inquisitie³⁴. Het geldt uiteraard ook voor de zogenaamde 'archieven van de terreur' ('*archives of terror*' - '*archivos del terror*'). In landen waar na een periode van dictatuur de democratie langzaam maar zeker opnieuw wordt opgebouwd, spelen de archieven die door het repressieve regime zijn gevormd een zeer belangrijke rol³⁵. Zij geven stem aan wie monddood werd gemaakt en zijn noodzakelijk om aan de slachtoffers van het voorbije regime een solide basis voor het herwinnen van hun geschiedenis te bezorgen³⁶. Hoe het archief deze rol kan vervullen, hangt zowel af van de manier waarop de overheid de toegang tot het archief regelt als van de manier waarop de overheid en de betrokken archiefdiensten zich daar voor inzetten³⁷.

In de ervaring van archivariissen die met herinnering aan en met archief van repressieve regimes te maken hebben, zijn archiefdiensten naast 'huizen van herinnering', evenzeer 'huizen van vergeten'. De archivaris speelt door zijn omgang met archief in die optiek dan ook "een onvermijdelijke rol in het machtsspel van herinneren en vergeten"³⁸. Het is ook vanuit dit perspectief van maatschappelijk herinneren dat Barbara Craig aan de hand van dertien tussen 1989 en 2000 verschenen publicaties over 'herinnering en archief' reflecteert. Volgens Craig bestaat de taak van de archivaris er in er voor te zorgen dat archiefstukken betrouwbare getuigen over het verleden kunnen zijn, "getuigen die ten behoeve van de geschiedenis en van het geheugen van de samenleving kunnen worden opgeroepen"³⁹. Indien zulke archieven actieve symbolische elementen zijn van het herinneringspatrimonium van een gemeenschap, dan zijn die archieven *lieux de mémoire*.

Een aanzet tot parcoursverkenning

De vaststelling dat ook archieven *lieux de mémoire* kunnen zijn, nodigt uit tot het verkennen van een 'parcours van archivalische plaatsen van herinnering', een oefening die wij bij een andere gelegenheid verder willen uitwerken⁴⁰. Omdat de burger van vandaag meer verbonden is met het recente verleden dan met wat er eeuwen geleden is gebeurd, maken gebeurtenissen en toestanden uit het meer recente verleden meer kans om in het collectieve geheugen van een samenleving te worden opgenomen⁴¹. Bij de archivalische *lieux de mémoire* zullen dan ook veeleer – maar niet uitsluitend – meer recent gevormde archieven vertegenwoordigd zijn. De vraag welke archieven voor leden van een gemeenschap *lieux de mémoire* zouden kunnen zijn, kan enkel beantwoord worden vanuit een spe-

cifieke maatschappelijke context. Deze context is voor elke gemeenschap verschillend, maar elke gemeenschap bezit 'plaatsen van archivalische herinnering'. Een gemeenschap is immers '*a community of memory*' ('een gemeenschap van herinneringen')⁴².

Elke gemeenschap heeft 'gevoelige onderwerpen' in haar collectief geheugen. Archivistisch gesproken gaat het dikwijls om 'gevoelig archief', waarin herinnering en geschiedenis elkaar ontmoeten⁴³. Deze *lieux de mémoire* houden vaak, maar niet uitsluitend, verband met pijnlijke periodes uit het verleden. Het zijn periodes waarin mensen tegen elkaar hebben gestreden, vaak ook met wapens. Omdat dit verleden vandaag nog geregeld opduikt en het heden bepaalt, willen mensen dit verleden – of zij het zelf hebben meegeemaakt of niet –, kennen en begrijpen⁴⁴. De kennis van dit verleden wordt geboden door archieven. Voor de onmiddellijk betrokkenen, en vaak zijn dat de slachtoffers en/of de nabestaanden van slachtoffers van autoritaire regimes of systemen, zijn archieven "de sleutel op de toegangspoort tot het onnoembare leed dat zij te verduren hadden"⁴⁵. In het collectieve geheugen van een gemeenschap zijn gelukkig niet alleen 'gevoelige onderwerpen' of pijnlijke herinneringen aanwezig. Ook de deugddoende herinnering aan het optreden van personen en instellingen is dankzij archivalische neerslag traceerbaar. Elke gemeenschap heeft dan ook archieven met een actieve symbolische waarde voor het herinneringspatrimonium: 'archivistische plaatsen van herinnering'.

Op verkenning naar deze 'archivistische plaatsen van herinnering' kan men op zoek gaan naar archieven van personen of van instellingen of organisaties die in de lokale, regionale of nationale context een belangrijke maatschappelijk-symbolische rol spelen. Bij het zoeken naar de maatschappelijke context waarin deze archieven werden gevormd, kan men denken aan: 'modern bestuur', 'oorlog en terreur', 'solidariteit', 'hoop', 'emancipatie', 'intellectuele en artistieke creativiteit', 'contemplatie en actie', 'handel', 'kolonialisme', 'communicatie en samenwerking', ...

Archief bevat informatie waarmee de onderzoeker aan het werk gaat. Hij/zij vindt in het archief getuigenissen, bewijsstukken en overgeleverde verhalen die dankzij bewaring, ordening en ontsluiting beschikbaar zijn. Waar vroeger nationale archiefdiensten vooral nationalistische belangen verdedigden, hebben zij nu vooral een dienende functie. Zij staan nadrukkelijk ten dienste van de gebruiker, die niet enkel met historische vragen op de archivaris toestapt, maar die recht- en bewijszoekend is, of die zich wil laten aanspreken door de nadrukkelijke symbolische waarde die bepaalde archieven voor de gemeenschap hebben.

Noten

Wij danken collega prof. dr. Jo Tollebeek (K.U. Leuven) voor inspirerend commentaar bij een eerdere versie van een uiteenzetting die aan de basis ligt van deze tekst.

1. G. Janssens, "Kan archief de wereld redden? Archieven: het hart van de democratische samenleving", in: *Bibliotheek- & archiefgids*, 83 (2006) 2; p. 15-21 en Idem, "Les archives: la mémoire au coeur de la société démocratique", in: *Pliegos de Yuste*, n° 2 (2004); p. 49-58. Zie ook A. González Quintana, *Políticas archivísticas para la protección de los derechos humanos. Actualización y ampliación del informe elaborado para UNESCO y Consejo Internacional de Archivos (1995) sobre gestión de los archivos de los servicios de seguridad del estado e los desaparecidos regímenes represivos.* - Parijs: Conseil international des Archives, 2009 – raadpleegbaar via het Internet: www.ica.org (geraadpleegd op 30-4-2010). Zie ook R. Alberch i Figueras, *Archivos y derechos humanos.* – Gijón: Trea, 2008 en J.M. Ruiz-Vargas, "¿De qué hablamos cuando hablamos de 'memoria histórica'? Reflexiones desde la psicología cognitiva", in: *Entelequia. Revista interdisciplinar*, nr. 7 (2008); p. 282 – raadpleegbaar via het Internet : <http://www.eumed.net/entelequia> (geraadpleegd op 17-4-2010).
2. G. Janssens, "Archief en maatschappij", in: *Lezen! Teksten over het archief* (red. Y. Bos-Rops, G. Janssens, C. Jeugens & E. Ketelaar) (Stichting Archiefpublicaties. Jaarboek 2007). - 's-Gravenhage: Stichting Archiefpublicaties, 2009; p. 26-31.
3. J.M. Schwartz & T. Cook, "Archives, Records, and Power: The Making of Modern Memory", in: *Archival Science*, 2 (2002); p. 2 (het artikel werd integral opgenomen in *Lezen! Teksten over het archief*, p. 221-239).
4. *Les lieux de mémoire* (red. P. Nora). - Parijs: Gallimard, 1984-1992 (7 volumes). Zie ook C. Delacroix, F. Dosse & P. Garcia, *Les courants historiques en France XIXe – XXe siècles.* - Parijs: Gallimard, 2007; p. 549-555.
5. Het begrip "mémoire collective" werd geïntroduceerd door Maurice Halbwachs (1877-1945): E. Ketelaar, "Sharing: Collected Memories in Communities of Records", in: *Archives and Manuscripts. The journal of the Australian Society of Archivists*, 33 (2005) 1; p. 46. Zie ook F. Erice Sebares, "Memoria histórica y deber de memoria: las dimensiones mundanas de un debate académico", in: *Entelequia. Revista Interdisciplinar*, nr. 7 (2008); p. 79 – raadpleegbaar via het internet: <http://www.eumed.net/entelequia> (geraadpleegd op 16-4-2010).
6. J. Tollebeek, "Van de Nederlandse leeuw en andere herinneringen. Het Geheugen van de Lage Landen", in: *Ons Erfdeel*, 53 (2010) 1; p. 106 en Idem, "Vanuit de aangrenzende kamer. Over geschiedenis, traditie en geheugen", in: *Handelingen van de Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, 49 (1997); p. 165-181.
7. Cfr. de bijdragen in *Lieux de mémoire et identités nationales* (red. P. den Boer & W. Frijhoff). - Amsterdam: Amsterdam University Press, 1993.
8. *I luoghi della memoria* (red. M. Isnenghi). - Rome: Laterza, 1996-1997 (3 delen); *Deutsche Erinnerungsorte* (red. E. François). - München: Beck, 2001-2002 (3 delen) – 5de uitg. 2009.
9. *Plaatsen van herinnering* (red. J. Bank, W.P. Blockmans e.a.). - Amsterdam: Bert Bakker, 2005-2007 (4 delen).
10. *België een parcours van herinnering* (red. J. Tollebeek e.a.). - Amsterdam: Bert Bakker, 2008 (2 delen).
11. *Het geheugen van de Lage Landen* (red. J. Tollebeek & H. te Velde). - Rekkem: Ons Erfdeel, 2009. Zie ook J. Tollebeek, "Van de Nederlandse leeuw en andere herinneringen"; p. 104-123.

12. Geciteerd in T. Cook, "Archival Principles and Cultural Diversity: Contradiction, Convergence of Paradigm Shift? A Canadian perspective", in: *Comma* (2007) 3-4; p. 39.
13. Cfr. De definitie van "archief" bij A.J.M. Den Teuling, *Archieferminologie voor Nederland en Vlaanderen*. - s-Gravenhage: Stichting Archiefpublicaties, 2003; nr. 8.
14. E. Ketelaar, "The archive as a time machine", in: *Proceedings of the DIM-Forum 2002. @ccess and preservation of electronic information: best practices and solutions* (INSAR European Archives News Supplement, 7). - Luxemburg: Europese Gemeenschap, 2002; p. 577-578.
15. Charles-Victor Langlois en Charles Seignobos (1898), geciteerd in G. Janssens, "Les archives: la mémoire au cœur de la société démocratique"; p. 51.
16. M. Lajeunesse & F. Gravel, "L'utilisation des archives pour la défense et la promotion des droits du citoyen", in: *Archivum*, 45 (2000); p. 177. Zie ook *Archives and the Public Good. Accountability and records in Modern Society* (red. R.J. Cox & D.A. Wallace). - Westport-Londen: Quorum Books, 2002 en D. Bearman, *Archival Methods* (Archives and Museum Informatics Technical Report, 9). - Pittsburgh: Archives & Museum Informatics, 1989 - raadpleegbaar via het internet: http://www.archimuse.com/publishing/archival_methods (geraadpleegd op 15-4-2010).
17. M.A. Greene, "The Power of Meaning: The Archival Mission in the Postmodern Age", in: *The American Archivist*, 65 (2002); p. 44-46.
18. M. Lajeunesse, & F. Gravel, "L'utilisation des archives pour la défense et la promotion des droits du citoyen", in: *Archivum*, 45 (2000); p. 177. Zie ook R. Alberch i Fugueras, *Los archivos entre la memoria histórica y la sociedad del conocimiento*. - Barcelona: Editorial UOC, 2003; p. 194-197 en F. Schram, "Archief en openbaarheid van bestuur: een verkenning", in: *De archivaris, de wet en de rechtbank* (red. R. Opsommer, G. Martyn & D. Heirbaut), Brugge: Die Keure, 2004; p. 3-34.
19. Cfr. J. Matas Balaguer, "El acceso a los documentos: un derecho democrático" in E. Gómez Llera García-Nava, "La legislación europea en materia de acceso", in: XIV Congreso internacional de Archivos. Seminario precongreso 'Los retos del acceso a la información'. Sevilla, 18-20 sept. 2000. Actas. - Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Secretaría de Cultura, 2001 (CD-Rom - ISBN 84-369-3466-0 - teksten van de uiteenzettingen op een seminarie georganiseerd ter gelegenheid van het internationaal archiefcongres te Sevilla in september 2000). Zie ook R. Alberch i Fugueras, *Archivos y derechos humanos*; p. 28-29.
20. C. Kecskeméti, "Moyens archivistiques pour faire échec à l'organisation de l'ignorance", in: *Idem, Sovereignty. Disputed Claims. Professional Culture. Essays on Archival Policies* (Archief en Bibliotheekwezen in België - Extra nummer 61). - Brussel: Archief en Bibliotheekwezen in België, 2000; p. 353. Zie ook E. Starostine, "Du trésor des chartes d'Ivan le Terrible aux archives du Président de Russie ou la recherche historique face à la pratique du secret d'Etat", in: *Actes de la Table Ronde organisée par la Chambre des Députés de Roumanie et le Ministère de la Culture et de la Communication* (Direction des Archives de France) avec l'appui du Conseil international des Archives sous l'égide du Conseil de l'Europe. *Mémoire et Histoire: Les États européens face aux droits du citoyen du XXe siècle* (red. G. Ermisse). - Parijs: Conseil international des Archives, 2000; p. 101-103.
21. Cfr. Vital Chomel, geciteerd in G. Janssens, "Les archives: la mémoire au cœur de la société démocratique", p. 51.
22. Een kritische bijdrage over de Nederlandse Regionale Historische Centra: P. Horsman, "Holland op zijn breedst. Over Regionaal Historische Centra en verwante zaken", in: *Archievenblad*, 114 (2010) 1; p. 13-17. Over het "Haus der Geschichte" in Darmstadt: E.G. Franz, "Fantôme de l'opéra" à Darmstadt. La transformation du Théâtre grand-ducal en 'Maison de l'Histoire', in: *Miscellanea in honorem Caroli Kecskeméti* (red. J. Booms, J. Favier & F. Daelemans) (Archives et Bibliothèques de Belgique. Numéro spécial, 54). - Brussel: Archief en Bibliotheekwezen in België, 1998; p. 151-161 en *Idem*; "What makes an archives succesful? The 'House of History' concept", in: *Journal of the Society of Archivists*, 16 (1995); p. 71-76.
23. C. Hurley, "Recordkeeping and accountability", in: *Archives: Recordkeeping in Society* (red. S. McKemish, M. Pigott, B. Reed & F. Upward) (Topics in Australasian Library and Information Studies, 24). - Wagga Wagga: Charles Sturt University, 2005; p. 24 en p. 237-241.
24. T. Eastwood, "La valoración archivística en las sociedades democráticas", in: *Tabula*, 6 (2003); p. 81 en C. Hurley, "Recordkeeping and accountability"; p. 248-249.
25. D. Tutu, "Liberation, Reconciliation and the Importance of the Record", in: *Comma* (2004) 2; p. 55.
26. P. Nora, "Between Memory and History: Les Lieux de mémoire", in: *Representations*, nr. 26 (spring 1989); p. 19.
27. "Nul ne consulte une archive sans projet d'explication, sans hypothèse de compréhension": P. Ricoeur, *La mémoire, l'histoire, l'oubli*. - Parijs: Seuil, 2000; p. 415 en p. 170. Zie ook A. Menne-Haritz, "Wissensmanagement und Archive: Angebot der Archiwissenschaft für ein neues Wissenskonzept", in: *Der Archivar*, 54 (2001); p. 309.
28. M. Reyes Mate in: C. López, D. Seiz & J. Gurpegui, "Para una filosofía de la memoria. Entrevista al profesor Reyes Mate", *Con-Ciencia Social*, 12 (2009); p. 111 - raadpleegbaar via het internet: http://fedicaria.org/ConcSocial/entrevistas/C12_Reyes_mate.pdf (geraadpleegd op 19-4-2010). Zie ook M. Reyes Mate, "Lugares de memoria", in: *El País* (Madrid, 12 april 2004).
29. J. Derrida, *Mal d'Archive. Une impression freudienne*. - Parijs: Galilée, 1995 (Engelse vertaling: *Archive: A Freudian impression*. - Chicago-Londen: University of Chicago Press, 1996). Zie ook J. Derrida, "Archive Fever. (A seminar by Jacques Derrida, University of the Witwatersrand, August 1998, transcribed by Verne Harris)", in: *Lezen! Teksten over het archief*; p. 176-219.
30. P. Nora, "Between Memory and History"; p. 19. Zie ook E. Yeste Piquer, "Guerra de archivos: el patrimonio documental de la memoria", in: *Quartas jornadas Archivo y Memoria. La memoria de los conflictos: legados documentales para la Historia* (red. R. Letón Ruiz & C. Sánchez-Carretero). - Madrid: Fundación de los Ferrocarriles Españoles - Centro de Ciencias Humanas y Sociales, 2009; p. 166 - raadpleegbaar via het internet: http://www.archivoymemoria.com/jornada_04/comunicaciones (geraadpleegd op 20-4-2010).
31. E. Ketelaar, "Archival temples, archival prisons: modes of power and protection", in: *Archival Science*, 2 (2002); p. 233.
32. J. M. O'Tole, "The Symbolic Significance of Archives", in: *American Archival Studies: Readings in Theory and Practice* (ed. R.C. Jimereson). - Chicago: Society of American Archivists, 2003; p. 66-67.
33. A.L. Stoler, "Colonial Archives and the Arts of Governance", in: *Archival Science*, 2 (2002); p. 92-93, p. 97 en p. 101.
34. Voor de Spaanse inquisitie: "La inquisición en los archivos. Una historia de organización, destrucción y dispersión" - Ponencia para el VII Congreso de Arqueología del MERCOSUR - Viña del Mar [Chile], 2007 - raadpleegbaar via het internet: www.asocarchi.cl/DOCS/128.pdf (geraadpleegd op 3-5-2010). Voor de Romeinse inquisitie: B. Boute, "The indigested past: the archives of the Roman Congregation for the doctrine of the Faith", in: *Bulletin de l'Institut historique belge de Rome*, 70 (2001); p. 243-285.
35. G. Janssens, "Papieren voor de toekomst. Wat heeft archief met mensenrechten te maken?", in: *Handelingen van de Koninklijke Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, 69 (2007); p. 43-52.
36. In Spanje noemt men dit "la recuperación de la memoria histórica". Dit zeer actuele thema levert stof voor debatten en heftige polemieken en veroorzaakt een vloed van publicaties. Een bibliografie (*Memoria histórica - meer dan 650 titels*) is beschikbaar via het internet: <http://dialnet.unirioja.es/servlet/busquedadoc?db=1&t=memoria+historica&t=todo> (geraadpleegd op 16-4-2010). Over de discussie en de verschillende "discours" in dit verband: P. Ruiz Torres, "Los discursos de la memoria histórica en España", in: *Hispania Nova. Revista de Historia Contemporánea*, 7 (2007) - raadpleegbaar via het internet: <http://hispanianova.rediris.es> (geraadpleegd op 19-4-2010) en P. Pépin, *Histoires intimes de la guerre d'Espagne. 1936-2006. La mémoire des vaincus*. - Parijs: Nouveau Monde éditions, 2006 (2de uitg. 2009).
37. M.J. Turrión, "El papel de los archivos en la memoria. El Centro Documental de la Memoria Histórica", in: *Patrimonio Cultural de España*, 1 (2009); p. 160. Zie ook M. Corominas Noguera, "Los archivos en el régimen franquista. La memoria histórica de una etapa política", in: *Entelequia. Revista interdisciplinar*, nr. 7 (2008); p. 281-299 - raadpleegbaar via het internet: <http://www.eumed.net/entelequia> (geraadpleegd op 17-4-2010) en A. González Quintana, "La política archivística del gobierno español y la ausencia de gestión del pasado desde el comienzo de la transición", in: *Hispania Nova. Revista de Historia Contemporánea*, 8 (2008) - ojo raadpleegbaar via het internet <http://hispanianova.rediris.es> (geraadpleegd op 2-5-2010).

38. V. Harris, *Archives and Justice, a South African Perspective*. – Chicago: Society of American Archivists, 2006. Zie ook de bespreking van dit werk door Eddy Put in *Bibliotheek- & archiefgids*, 84 (2008) 4; p. 52-53.
39. B.L. Craig, "Selected Themes in the Literature on memory and Their Pertinence to Archives", in: *The American Archivist*, 65 (2001); p. 176-289.
40. Wij hopen nog dit jaar in het Spaanse culturele tijdschrift *Pliegos de Yuste* (uitg. Fundación Academia europea de Yuste. - Cuacos de Yuste) een parcoursverkenning over "archieven als Europese plaatsen van herinnering" ("Los lugares de memoria archivística europea: un reconocimiento del recorrido") te publiceren en denken in dit verband o.a. aan de archieven van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, aan het bedrijfsarchief van de Antwerpse *Officina Plantiniana* en aan het archief van de Antwerpse 'Insolvente Boedelkamer', die in de lijst van het UNESCO-werelderfgoed [UNESCO Programme Memory of the World] zijn opgenomen: Documenten die de wereld veranderden. Het UNESCO-erfgoed van boeken, handschriften, kaarten, partituren en beeldarchieven. - Tielt: Lannoo, 2010; p. 30-31.
41. F. Eric Sebares, "Memoria histórica y deber de memoria"; p. 79-80.
42. Cfr. Robert N. Bellah e.a., geciteerd in E. Ketelaar, "Sharing: Collected memories in Communities of Records"; p. 54.
43. P. Nora in *Une cité pour les Archives nationales. Les Français et leurs archives. Actes du colloque tenu le 5 novembre 2001 au Conseil économique et social, Palais d'Iéna*. - Parijs: Fayard, 2002, p. 120. Zie ook "Archives secrètes", *secret d'archives ? L'historien et l'archiviste face aux archives sensibles* (red. S. Laurent). - Parijs : CNRS Éditions, 2003.
44. P. Méchet, in *Une cité pour les Archives nationales*; p. 131.
45. A. Gonzáles Quintana, "Archivos y Derechos Humanos", in: *Boletín de la Anabad*, 49 (1999) 3-4; p. 377-387.

SAMENVATTING

Geïnspireerd door publicaties over "lieux de mémoire" (Pierre Nora) en door de rol die archieven in het ondersteunen en het herstellen van de collectieve herinnering van naties en gemeenschappen spelen, wil deze bijdrage een aanzet geven tot het denken over archieven als "lieux de mémoire".

ABSTRACT

Inspired by publications about "lieux de mémoire" (Pierre Nora) and by the role archives play in supporting and restoring collective memories of nations and communities, this article wants to start the conception of archives as "lieux de mémoire".

Bibliotheek- & archiefgids, Info en Bibscoop maken plaats voor ?

Ontdek het in februari 2011

Mis de lancering niet

**Wat
betekent
het ?**